

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування

Кафедра суспільних дисциплін

07-10-41М

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до виконання практичних робіт та самостійної роботи
з навчальної дисципліни

«Спеціальні історичні дисципліни»

для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського)
рівня за освітньо-професійною програмою
«Середня освіта (Історія)»
спеціальності 014.03 «Середня освіта (Історія)»
денної та заочної форми навчання

Рекомендовано
науково-методичною радою
з якості ННІЕМ
Протокол № 05 від 24.01.2025 р.

Рівне – 2025

Методичні вказівки до виконання практичних робіт та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Спеціальні історичні дисципліни» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійною програмою «Середня освіта (Історія)» спеціальності 014.03 «Середня освіта (Історія)» денної та заочної форми навчання. [Електронне видання] / Клинова-Дацюк Г. Д. – Рівне : НУВГП, 2025. – 13 с.

Укладач: Клинова-Дацюк Г. Д., к.і.н., доцент кафедри суспільних дисциплін.

Відповідальний за випуск: Сокаль В. А., к.п.н., доцент, в.о. завідувача кафедри суспільних дисциплін.

Керівник групи забезпечення
д.і.н., професор

Прищеп О. П.

© Г. Д. Клинова-Дацюк, 2025
© НУВГП, 2025

ВСТУП

Вивчення освітньої компоненти «Спеціальні історичні дисципліни» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) освітнього ступеня, спеціальності 014.03 «Середня освіта (Історія)» дозволить студентам ознайомитися із спеціальними історичними дисциплінами та їх роллю та місцем у історичній науці.

Мета: проаналізувати особливості і специфіку спеціальних історичних дисциплін; основи теоретичних знань з палеографії, історичної хронології, нумізматики, боністики, геральдики; головні джерела та література для самостійного опрацювання окремих проблем з даних дисциплін; сучасний стан вивчення найважливіших проблем з палеографії, історичної хронології, нумізматики, боністики, геральдики тощо.

Основні цілі: навчальної дисципліни:

- охарактеризувати завдання палеографії та неографії, основні етапи кириличного письма;
- ознайомити із історією виникнення й розвитку хронології як наукової дисципліни та системою літочислення різних народів світу;
- проаналізувати виникнення монет і грошового обігу;
- ознайомити із геральдикою, генеалогією, сфрагістикою як спеціальними історичними дисциплінами та їх роллю в історичній науці;
- показати основні етапи становлення історичної ономастики та антропоніміки.

Вивчення навчальної дисципліни завершується заліком. Протягом семестру проводиться тестова перевірка знань за двома модулями. Підсумкова оцінка визначається сумою набраних балів за всі форми навчальної діяльності протягом семестру (максимально 60 балів) та залік (40 балів).

У цьому електронному виданні відповідно до силабуса освітньої компоненти пропонуються плани семінарських занять, контрольні запитання, теми мультимедійних презентацій, а також джерела і література для самостійного вивчення навчальної дисципліни.

Теми семінарських занять

№ п/п	Назва теми	Денна форма / год.	Заочна форма / год.
1	Модуль І. Спеціальні історичні дисципліни їх місце і роль у розвитку історичної науки. Палеографія, неографія, історична хронологія, метрологія. Палеографія та неографія	2	1
2	Історична хронологія	2	1

3.	Історична метрологія	2	
4.	Нумізматика і боністика	2	2
5.	Модуль 2. Спеціальні історичні дисципліни їх місце і роль у розвитку історичної науки. Геральдика, сфрагістика, вексикологія, генеалогія, топоніміка та ономастика. Геральдика як спеціальна історична дисципліна. Вексикологія	2	
6.	Сфрагістика як спеціальна історична дисципліна	2	2
7.	Генеалогія як спеціальна історична дисципліна	2	1
8.	Історична топоніміка та ономастика	2	1
	Всього	16 год.	8 год.

Модуль I

Спеціальні історичні дисципліни їх місце і роль у розвитку історичної науки. Палеографія, неографія, історична хронологія, метрологія.

Тема 1. Палеографія та неографія

1. Поняття та роль спеціальних історичних дисциплін в історичній науці.
2. Предмет та завдання палеографії. Палеографічний метод.
3. Виникнення слов'янської писемності. Основні етапи розвитку кириличного письма: устав, півустав, скоропис.
4. Матеріали та знаряддя письма.
5. Неографія як наука.

Опрацювавши рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи та мультимедійну презентацію відповідно до плану семінарського заняття. Підготувати словник термінів.

Література: (*Тут і далі вказано номери джерел у списку рекомендованої літератури).

1, 2, 5, 19

Тема 2. Історична хронологія

1. Історія виникнення й розвитку хронології як наукової дисципліни.
2. Календарі та системи літочислення в різних народів світу.
3. Методика переведення дат на сучасну систему літочислення, перевірка дат.

Опрацювавши рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи та мультимедійну презентацію відповідно до плану семінарського заняття. Підготувати словник термінів.

Література: 1, 2, 4, 5, 19

Тема 3. Історична метрологія

1. Становлення історичної метрології як спеціальної історичної дисципліни.
2. Міри Київської Русі та періоду феодальної роздробленості.
3. Метрологія XVI–XVII ст.
4. Сучасні міри. Українські народні міри.

Опрацювавши рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи та мультимедійну презентацію відповідно до плану семінарського заняття. Підготувати словник термінів.

Література: 1, 2, 5, 19

Тема 4. Нумізматика і боністика

1. Нумізматики і боністики як спеціальні історичні дисциплін.
2. Монети і грошовий обіг України.
3. Паперові грошові знаки, бони як історичне джерело.

Опрацювавши рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи та мультимедійну презентацію відповідно до плану семінарського заняття. Підготувати словник термінів.

Література: 1, 2, 5, 6, 7, 8, 19

Модуль II

Спеціальні історичні дисципліни їх місце і роль у розвитку історичної науки. Геральдика, сфрагістика, вексикологія, генеалогія, топоніміка та ономастика

Тема 5.

Геральдика

1. Розвиток геральдики як спеціальної історичної дисципліни.
2. Козацьке герботворення.
3. Історія складання малого і великого Державних гербів України. Блазонування.

Опрацювавши рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи та мультимедійну презентацію відповідно до плану семінарського заняття. Підготувати словник термінів.

Література: 1, 2, 3, 5, 9, 10, 11,12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19

Тема 6. Сфрагістика і дипломатика

1. Сфрагістика як спеціальна історична та наукова дисципліна.
2. Печатка як історичне джерело.

3. Класифікація печаток. Сфрагістичний аналіз.
Основні прийоми й методи вивчення печаток.
4. Дипломатика як СІД

Опрацювавши рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи та мультимедійну презентацію відповідно до плану семінарського заняття. Підготувати словник термінів.

Література: 1, 2, 3, 5, 9, 10, 11,12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19

Тема 7. Генеалогія

1. Генеалогія як спеціальна історична дисципліна.
2. Виникнення генеалогії та її розвиток.
3. Українська генеалогія, її періодизація та особливості становлення. Г
4. Генеалогічні джерела та методика роботи з ними.
5. Методика генеалогічного дослідження, його специфіка.

Опрацювавши рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи та мультимедійну презентацію відповідно до плану семінарського заняття. Підготувати словник термінів.

**Література:
1, 2, 5, 19, 20**

Тема 8. Історична топоніміка та ономастика

1. Ономастика як спеціальна історична дисципліна. Становлення ономастики як спеціальної історичної дисципліни.
2. Предмет антропоніміки. Походження антропонімів та їх значення в історії людства.
3. Предмет топоніміки. Топоніми як джерело з історії України.
4. Предмет етніміки. Походження етнінімів.

Опрацювавши рекомендовану літературу, законспектувати та підготувати виступи та мультимедійну презентацію відповідно до плану семінарського заняття. Підготувати словник термінів.

Література:

1, 2, 5, 19

Основна література

1. Бондаренко Г. В. Спеціальні історичні дисципліни. Луцьк, 2015. 424с.
2. Горохівський П. І. Спеціальні історичні дисципліни: курс лекцій. Умань, 2011.
3. Однороженко О. Де, коли й чому виникли герби? Вступ до візантійської геральдики Х—ХІІст. Харків, 2022.
4. Перехрест О. Історична хронологія. Черкаси,

2004

5. Спеціальні історичні дисципліни: довідник: навч. посіб. Київ, 2008.
6. Шуст Р. Нумізматика: історія грошового обігу та монетної справи в Україні. Київ, 2007.

Допоміжна література

7. Анохін В. Античні монети на території України. Українська нумізматика і боністика. 1999. № 1.
8. Ветров І., Виговський М. Національні грошові знаки України. 1917 – 1920. Київська старовина. 1993. № 1.
9. Гречило А. Земельна геральдика України ХУІІ – початку ХХ ст. Пам'ятки України. 1996. № 2.
10. Гречило А. Українська міська геральдика. Київ, Львів, 1998.
11. Гречило А., Терлецький Ю. Герби та прапори міст і сіл Рівненської області. Київ; Львів; Рівне, 2002.
12. Дробан О. Львівські печатки 1941 року як пам'ятки українського державотворення. Пам'ятки України. 2001. № 1-2.
13. Лукомский В., МодзOLEвский В. Малороссийский гербовник. Київ, 1993.
14. Однороженко О. Геральдика середньовічної Русі (України): у 3-х т. Харків, 2022.

15. Однороженко О. А. Руські королівські, господарські та князівські печатки XIII — XVI ст. Харків: Просвіта, 2009.
16. Однороженко О. А. Князівська геральдика Волині середини XIV—XVIII ст. Харків: Просвіта, 2008
17. Панченко В. Герби міст України – енциклопедія народного буття. Вісник НАН України. 1998. № 1-2.
18. Пастернак О. Пояснення тризуба, герба Великого Київського князя Володимира Святого. Київ, 1991.
19. Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Київ, 1997-2019.
<http://resource.history.org.ua/ejournal/EJ0000014>
20. Томазов В. Становлення української генеалогії як наукової дисципліни. Початковий етап "Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та практики", 2001, ч. 1, № 6(7).

Інформаційні ресурси в Інтернет

1. Електронна бібліотека Інституту історії НАН України (<https://cutt.ly/rUoDmLQ>).
2. Інститут української археографії та джерелознавства НАН України
http://archeos.org.ua/?page_id=67
3. Багатоцільовий український сайт для науки та освіти «Мислене дерево»
<https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/HistSources.html>